

Tuncay Başoğlu, Prof.Dr.

1970 yılında Duisburg'da [Almanya] doğdu. Boğaziçi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu (1992). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "İslâm Hukukunda Bey'at" başlıklı teziyle yüksek lisansını (1996), "Hicri V. Asır Fıkıh Usulü Eserlerinde İlet Tartışması" başlıklı araştırmasıyla doktorasını (2001) tamamladı. 2012'de doçent, 2022'de profesör oldu. Halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi öğretim üyesidir.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 1099
İSAM Yayınları 123
İlmî Araştırmalar Dizisi 52
© Her hakkı mahfuzdur.

FIKİH USULÜNDE FAHREDDİN er-RÂZİ MEKTEBİ

Tuncay Başoğlu

TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Bu eser
TDV İslam Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM)
İkinci Klasik Dönem Projesi
kapsamında yayınlanmıştır.

Proje koordinatörü Tuncay Başoğlu

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu'nun 21.10.2011 tarihli
ve 2011/19 sayılı kararıyla basılmıştır.

© Her hakkı mahfuzdur.

Birinci Basım: Ekim 2011
Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş Üçüncü Basım: Kasım 2022
ISBN 978-625-428-075-7

Kapak görseli: Mir Arap Medresesi, Buhara

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Caddesi, No: 11
Yenimahalle /Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 (pbx) Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Başoğlu, Tuncay

Fıkıh usulünde Fahreddin er-Razi mektebi / Tuncay Başoğlu. - gnş. ve göz.
geç. 3. bs. - İstanbul ; Ankara : İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) ; Türkiye
Diyanet Vakfı, 2022.

272 s. ; hrt. ; 23,5 cm. - (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 1099. İSAM Yayınları ;
123. İlmî Araştırmalar Dizisi; 52)

Dizin ve kaynakça var.

ISBN 978-625-428-075-7

İçindekiler

Kısaltmalar	7
Yeni Baskıya Önsöz	9

GİRİŞ

FAHREDDİN er-RÂZÎ MEKTEBİNİ İNCELEMEK	13
--	-----------

BİRİNCİ BÖLÜM

FAHREDDİN er-RÂZÎ'NİN USUL DÜŞÜNCESİ	23
---	-----------

1.1. Usul Görüşlerinin Yer Aldığı Eserleri	26
1.2. Usul Eserlerinin Muhtevası	30
1.3. <i>el-Mahsûl</i> 'ün Adı ve Yazılış Tarihi	33
1.4. <i>el-Mahsûl</i> 'ün Temel İddiası ve Kaynakları	38
1.5. Râzî'nin Usul Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar	44
1.6. Ana Hatlarıyla Râzî'nin Usul Düşüncesi	46
1.6.1. Râzî'nin Fıkıh Usulü İlmine Bakışı	46
1.6.2. Râzî'nin Usul Yazımının Metot ve Üslup Bakımından Değerlendirilmesi	48
1.6.3. Bilgi Nazariyesi	61
1.6.4. Hüküm Nazariyesi	64
1.6.5. Kaynak Nazariyesi (Şer'î Deliller)	68
1.6.6. Dil ve Yorum Nazariyesi	79
1.6.7. Kıyas Nazariyesi	95
1.6.8. Tercih ve Nesih Nazariyesi	103
1.6.9. İçtihat, Taklit ve Mezhep Anlayışı	107
1.6.10. Fetva Usulü	113

İKİNCİ BÖLÜM

FAHREDDİN er-RÂZÎ MEKTEBİNE MENSUP

BAŞLICA USULCÜLER 117

- 2.1. Tâceddin el-Urmevî 122
- 2.2. Sirâceddin el-Urmevî 125
- 2.3. Kādî Beyzâvî 132
- 2.4. İbnü't-Tilimsânî 143
- 2.5. Karâfî 147
- 2.6. Şemseddin el-İsfahânî 165
- 2.7. Safiyyüddin el-Hindî 176

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FAHREDDİN er-RÂZÎ MEKTEBİNİN ÖZELLİKLERİ

ve ETKİLERİ 185

- 3.1. Râzî Mektebinin Düşünce Dünyası 187
- 3.2. Râzî Mektebinin Usul Yaklaşımının ve Eserlerinin Genel Özellikleri 192
- 3.3. Râzî Mektebinin Fıkıh Usulüne Getirdikleri: Yeni Olan Ne? 195
- 3.4. Râzî'nin Usul Düşüncesinin Selefleri ve Çağdaşlarıyla Mukayesesi 199
- 3.5. Râzî Mektebinin Diğer Usul Âlimleri Üzerindeki Etkileri 207
- 3.6. Muhalifler Ne Yaptılar? 212

Sonuç 225

Ekler 231

- Ek 1: Fahreddin er-Râzî'nin Usul Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar 231
- Ek 2: Beyzâvî'nin *Minhâcü'l-Vüsûl* Adlı Eseri Üzerine Yapılan Çalışmalar 239
- EK 3: Karâfî'nin *Tenkîhu'l-Fusûl* Adlı Eseri Üzerine Yapılan Çalışmalar 247

Kaynakça 249

Dizin 265

Yeni Baskıya Önsöz

Günümüzde İslam araştırmalarının çalışılmayı bekleyen önemli dönemlerinden biri, İslam medeniyetinin müteahhirîn (ikinci klasik) dönemidir (VII-XII./XIII-XVIII. asırlar). Söz konusu dönemin kapsamlı olarak incelenmesi, İslam ilimler tarihine dair son derece yaygın yanlış kanaatlerin düzeltilmesini, önemli boşlukların ortadan kalkmasını, bu dönemin ilmî katkılarına dair ön yargıların giderilmesini ve çağımıza yönelik düşünce üretiminin daha derinlikli olmasını sağlayacaktır. Bu alışma, söz konusu dönemin ilk yarısında çok etkili olmuş Fahreddin er-Râzî mektebinin fıkıh usulü alanındaki yaklaşımını ortaya koymayı hedeflemektedir.

İslam ilimler tarihi ve İslam düşüncesi içerisinde çok önemli bir yere sahip olan Fahreddin er-Râzî'nin düşüncesi ile erken müteahhirîn dönemde ilimlerin yeniden yapılanması ve gelişimi üzerine, bu eserin ilk yayımlandığı 2012 yılından bu yana birçok çalışma yapılmış olup yapılan çalışma sayısı giderek artmaktadır. Son on yılda ülkemizde Râzî'nin çeşitli ilimlerdeki eser ve görüşleri üzerine kırka yakın tez ve yüzden fazla makale yazılmıştır. Özellikle -İSAM'ın yürüttüğü İkinci Klasik Dönem Projesi kapsamında- *İslâm Düşüncesinin Dönüşüm Çağında Fahreddin er-Râzî* başlığı ile yayımlanan derleme eser bu alanda önemli bir boşluğu doldurmuş, sonrasında yapılacak çalışmalar için derli toplu bir çerçeve sunmuştur. Fahreddin er-Râzî'nin fıkıh usulündeki etkilerini ve mektebini ele alan "Fıkıh Usulünde Fahreddin er-Râzî Mektebi" başlıklı yazımız da söz konusu derlemede yer almıştır.

Bu alışmamızda *Fahreddin er-Râzî mektebi* şeklinde terimleştirmeyi uygun gördüğümüz bir olguyu, Râzî'nin fıkıh usulü anlayışı

çerçevesinde gelişen ve onun etkilerini taşıyan usulcülerin belli başlılarının oluşturdukları usul yazımını incelemekteyiz. Bizim burada Fahreddin er-Râzî ile Âmidî'nin kullandıkları metoda atıfla "tahkik devri" olarak da adlandırdığımız, bu iki usulcü ile başlayan yaklaşık üç asırlık dönem, fıkıh usulü ve genel olarak İslam düşüncesi açısından en az daha önceki (IV-VI./X-XII. asırlar arası) dönem kadar zengin ve verimli bir zaman dilimini teşkil eder. Dolayısıyla tahkik devri fıkıh usulünün gelişimine dair daha derinlikli bir kavrayışın temelinde Fahreddin er-Râzî mektebinin katkılarının anlaşılması yatar.

Eser, bir giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Girişte "Fahreddin er-Râzî mektebi"nin tanımlanması ve mektebin usul tarihindeki önemi üzerinde durulmakta ve bu araştırmanın temel bakış açısı ortaya konulmaktadır. Birinci bölümde mektebin kurucusu Fahreddin er-Râzî'nin usul eserleri ve görüşleri incelenmektedir. Tabii olarak Râzî'nin ana usul eseri *el-Mahsûl*'e dair bir araştırma ve Râzî'nin burada ortaya koyduğu şekliyle fıkıh usulüne dair görüşlerinin tasvir edilmesi, bu bölümün esasını oluşturmaktadır. İkinci bölümde Râzî mektebine mensup olan yedi usulcü ve eserleri tanıtılmaktadır. Râzî mektebi bu usulcülerden ibaret olmamakla birlikte onların seçiminde eserlerinin günümüze ulaşmış olması ve hepsinin doğrudan Râzî'nin usul eserleri üzerinde çalışma yapmış olmaları etkili olmuştur. Bu usulcülerden bir kısmının yaygın bir şekilde tanınmasına rağmen fıkıh usulü görüşlerine dair yapılan çalışmalar az sayıdadır. Üçüncü bölümde ise ilk iki bölümde yapılan tespitler dikkate alınarak mektebin fıkıh usulü bağlamında özellikleri, fıkıh usulü tarihinde nasıl bir yerde durduğu, fıkıh usulüne katkıları ve diğer usulcülere etkileri gibi hususlardaki değerlendirmelere yer verilmiştir.

Eserin bu baskısında ana bölümler ve genel muhteva korunmakla birlikte birtakım değişiklik, ilave ve tashihlere gidilmiştir. Öncelikle başta Râzî, Karâfî ve Beyzâvî olmak üzere bazı usulcülerin hayatlarına dair ayrıntılı çalışmalar yapıldığından burada her bir usulcü hakkında önceki baskıda yer alan "Eğitimi ve İlmî Hayatı" başlıkları çıkarılmıştır. İkinci olarak burada ele alınan çeşitli konular ve usulcüler hakkında yapılan yeni çalışmalara elden geldiğince işaret edilmiş ve bu çalışmaların bulgularına dayalı olarak bazı tashihler

ve eklemeler yapılmıştır. Üçüncü olarak bütün bölümler yeniden gözden geçirilmiş, bir kısım tekrarlar çıkarılmış, bazı başlıklara ilave yorumlar girilmiştir. Çalışmanın mahiyeti gereği, burada ele alınan usulcülerin cüzi meselelerdeki görüşlerinin mukayeseli olarak incelenmesi söz konusu değildir. Bununla birlikte bazı ana meselelerde takipçilerinin, Râzî'nin görüşleri ile farklılaştıkları hususlara dikkat çekilmiştir. Son olarak daha önce metnin içerisinde yer verdiğimiz, Râzî, Karâfî ve Beyzâvî'nin eserleri üzerine yapılan çalışmalara dair kitâbiyat bilgisi, kitabın sonuna ek olarak konulmuştur. Okuyucu, söz konusu kitâbiyatla ilgili zaman içerisinde ortaya çıkan bazı bilgilere dayalı yeni hususları bu listelerde bulabilir.

Çalışmanın hazırlanmasında Mehmet Ali Yargı, Şükrü Özen, Ömer Türker, Fatih Yücel, Mustakim Arıcı, M. Cüneyt Kaya, Nail Okuyucu, M. Suat Mertoğlu gibi eserin önceki baskısına, İmam Rabbani Çelik ve M. Usame Onuş gibi bu baskının hazırlanmasına katkıda bulunan değerli meslektaşlarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Eserin tekrar yayımlanmasına destek veren İSAM yönetimine, yayını üstlenen TDV Yayın Matbaacılık İşletmesi'ne, yayın aşamasında emeği geçen Erdal Cesar, Mustafa Demiray, İsa Kayaalp, Abdülkadir Şenel, İsmail Özbilgin, Ender Boztürk ve Sema Doğan'a, ayrıca İSAM Kütüphanesi çalışanlarına da teşekkür ederim.

Tuncay Başoğlu
İstanbul 2022